नेपाली साहित्यमा नुवाकोट जिल्लाको योगदान

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत
रत्नराज्यलक्ष्मी क्याम्पस, नेपाली शिक्षण समिति
स्नातकोत्तर तह, दोस्रो वर्षको दसौँ पत्रको
प्रयोजनका लागि प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधकर्ता
पुरुषोत्तम रिजाल
रत्नराज्यलक्ष्मी क्याम्पस
नेपाली शिक्षण समिति
प्रदर्शनी मार्ग
२०६३

शोधनिर्देशक

भानु घिमिरे

नेपाली साहित्यमा नुवाकोट जिल्लाको योगदान

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत

रत्नराज्यलक्ष्मी क्याम्पस, नेपाली शिक्षण समिति

स्नातकोत्तर तह, दोस्रो वर्षको दसौँ पत्रको

प्रयोजनका लागि प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधकर्ता

पुरुषोत्तम रिजाल

रत्नराज्यलक्ष्मी क्याम्पस

नेपाली शिक्षण समिति

प्रदर्शनी मार्ग

२०६३

शोध निर्देशकको मन्तव्य

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत स्नातकोत्तर दोस्रो वर्षका विद्यार्थी श्री पुरुषोत्तम रिजालले **नेपाली साहित्यमा नुवाकोट जिल्लाको योगदान** शीर्षकको प्रस्तुत शोधपत्र मेरा निर्देशनमा तयार पार्नुभएको हो । निकै परिश्रमपूर्वक तयार पारिएको यस शोधकार्य आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि सिफारिस गर्दछु ।

मितिः ....

....

भानु घिमिरे

रत्नराज्यलक्ष्मी क्याम्पस

प्रदर्शनी मार्ग

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

रत्नराज्यलक्ष्मी क्याम्पस

प्रदर्शनी मार्ग

स्वीकृति पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत रत्नराज्यलक्ष्मी क्याम्पसका छात्र श्री पुरुषोत्तम रिजालले स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको दसौँ पत्रको प्रयोजनका लागि तयार पार्नुभएको **नेपाली साहित्यमा नुवाकोट जिल्लाको योगदान** शीर्षकको शोधपत्र तहगत दृष्टिले उपयुक्त देखिएकाले स्वीकृत गरिएको छ ।

....	....	....
डा.दुर्गाबहादुर घर्ती	भानु घिमिरे	सह.प्रा.हरिप्रसाद पराजुली
बाह्य निरीक्षक	शोध निर्देशक	विभागीय प्रमुख

मितिः ....

कृतज्ञताज्ञापन

नेपाली साहित्यमा नुवाकोट जिल्लाको योगदान शीर्षकको प्रस्तुत शोधपत्र सहा.प्रा.भानु घिमिरेको निर्देशनमा त्रिभुवन विश्वविद्यालयअन्तर्गत स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको दसौं पत्रको प्रयोजनका लागि तयार पारिएको हो । यस शोधपत्रमा नुवाकोट जिल्लाका साहित्यिक स्रष्टाहरू, पत्रपत्रिकाहरू र सङ्घसंस्थाहरूको सामान्य सर्वेक्षण गर्ने प्रयास गरिएको छ । शोधकार्य जटिल र रमाइलो दुवै हुने भएको हुँदा यस शोधपत्र तयार गर्ने क्रममा पनि विभिन्न अप्ठ्यारा र रमाइला क्षणहरू आएका थिए । जेहोस् विभिन्न चुनौतिहरूको सामाना गर्दै उत्साहका साथ प्रस्तुत शोधपत्र तयार पारिएको छ ।

यो शोधपत्र तयार गर्ने क्रममा शोधप्रस्ताव स्वीकार गरी मलाई शोधकार्यका लागि उत्साहित गराउँदै अनुमति प्रदान गर्नुहुने रत्नराज्यलक्ष्मी क्याम्पस नेपाली शिक्षण समितिका प्रमुख सह.प्रा.हरिप्रसाद पराजुलीप्रति हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु । यो शोधपत्र तयार पार्ने क्रममा प्रारम्भबाट नै प्रोत्साहनका साथ सुझाव तथा निर्देशन दिई शोधप्रक्रियालाई निश्चित बाटामा हिँडाउनुहुने आदरणीय गुरु श्री भानु घिमिरेप्रति आभार तथा श्रद्धा प्रकट गर्दछु । रत्नराज्यलक्ष्मी क्याम्पस नेपाली शिक्षण समितिका श्रद्धेय सबै गुरुहरूप्रति पनि आभारी छु । शोधका क्रममा उचित सल्लाह दिनुहुने गुरु सुकुम शर्माप्रति कृतज्ञ छु । यसैगरी यो शोधपत्र तयार गर्ने क्रममा पुस्तक र पत्रपत्रिकाहरू उपलब्ध गराई सहयोग गर्ने रत्नराज्यलक्ष्मी क्याम्पसको पुस्तकालयका कर्मचारीहरू तथा केन्द्रीय पुस्तकालय कीर्तिपुरका कर्मचारीहरूलाई धन्यवाद दिन्छु ।

यसबाहेक महत्त्वपूर्ण समय खर्च गरी सुझाव एवम् सल्लाह दिदैं शोधपत्रलाई टङ्कन गरी सहयोग गर्ने मित्रद्वय कृष्ण पौडेल 'बि' र सूर्य के.सी.प्रति म ऋणी छु । यसैक्रममा सल्लाह र सुझाव दिई सहयोग गर्ने श्रीहरि फुयाँल, मणि लोहनी, श्रीराम श्रेष्ठ, भरतजङ्ग उप्रेती, प्रकाश सिलवाल, कपिलदेव खनाल र उपेन्द्र सुवेदीप्रति हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछु ।

अतः यस शोधपत्र तयारीका क्रममा अमूल्य सहयोग पुऱ्याउनुहुने मेरा सम्पूर्ण परिवारजन र आफन्तहरूलाई स्मरण गर्दछु । यसका अतिरिक्त यस शोधपत्र तयार पार्नका लागि सहयोग गर्नुहुने तर यसमा नाम उल्लेख गर्न नसकिएका सम्पूर्ण साहित्यिक स्रष्टाहरू र अन्य सहयोगीहरूप्रति धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु ।

मितिः शोधकर्ता

विषयसूची

पृष्ठ

स्वीकृतिपत्र

शोधनिर्देशकको मन्तव्य

कृतज्ञताज्ञापन

परिच्छेद एक : शोधपरिचय **१-४**

१.१ शोधशीर्षक १

१.२ शोधप्रयोजन १

१.३ विषयपरिचय १

१.४ समस्याकथन १

१.५ शोधपत्रको उद्देश्य २

१ ६ पूर्वकार्यको समीक्षा २

१.७ शोधकार्यको औचित्य र महत्त्व ३

१.८ शोधपत्रको सीमाङ्कन ३

१.९ सामग्री सङ्कलन विधि ३

१.१० शोधविधि ४

१.११ शोधपत्रको रूपरेखा ४

परिच्छेद दुई : नुवाकोट जिल्लाको सङ्क्षिप्त परिचय **५-१५**

२.१ नुवाकोट जिल्लाको भौगोलिक र ऐतिहासिक परिचय ५

२.१.१ भौगोलिक स्थिति र नामकरण ५

२.१.२ सिमाना ७

२.१.३ नदीनाला, ताल र झरना ७

२.१.४ हावापानी ८

२.२ ऐतिहासिक पृष्ठभूमि ९

२.३ नुवाकोटका ऐतिहासिक, धार्मिक र पर्यटकीय स्थलहरू १०

२.३.१ ऐतिहासिक स्थलहरू १०

२.३.२ धार्मिक र पर्यटकीय स्थलहरू १०

२.४ नुवाकोट जिल्लाको सामाजिक, सांस्कृतिक तथा शैक्षिक परिचय ११

२.४.१ सामाजिक अवस्था ११

२.४.२ धार्मिक सांस्कृतिक अवस्था ११
२.४.३ शैक्षिक अवस्था १२
२.५ नुवाकोट जिल्लाको आर्थिक राजनीतिक परिचय १३
२.५.१ आर्थिक अवस्था र विकास गतिविधि १३
२.५.२ राजनीतिक गतिविधि १४
२.६ नुवाकोट जिल्लाका अन्य केही विशेषताहरू १४
२.७ निष्कर्ष १४

परिच्छेद तीन : नेपाली साहित्यको इतिहास र नुवाकोट जिल्लाको लोकसाहित्यिक परम्परा १६-३१
३.१ नेपाली साहित्यको इतिहास १६
३.१.१ नेपाली साहित्यको कालविभाजन १६
३.१.१.१ प्राथमिककाल १९
३.१.१.२ माध्यमिककाल २०
३.१.१.३ आधुनिककाल २१
३.२ नुवाकोट जिल्लाको लोकसाहित्यिक परम्परा ३०

परिच्छेद चार : नुवाकोट जिल्लाको साहित्यिक सर्वेक्षण ३२-
४.१ नुवाकोट जिल्लाका प्रमुख साहित्यिक प्रतिभाहरू ३२
४.१.१ विद्यारण्यकेशरी अर्ज्याल (सं. १८६३-१९१२) ३२
४.१.२ बल्लभ उपाध्याय (प्राथमिककालीन) ३२
४.१.३ रामकुमार शर्मा नेपाल (प्राथमिककालीन) ३३
४.१.४ नरेन्द्रनाथ रिमाल (सं.१९३८) ३३
४.१.५ कृष्णप्रसाद शर्मा घिमिरे (सं. १९६७-२०४९) ३३
४.१.६ तोयानाथ पाण्डेय (सं.१९७८-२०५०) ३४
४.१.७ भक्तिप्रसाद खतिवडा (सं.१९८३) ३४
४.१.८ टेकबहादुर ‘नवीन’ (सं. १९९१) ३५
४.१.९ शारदारमण नेपाल (सं.२००३) ३५
४.१.१० पुण्यप्रसाद सिलवाल (सं.२००३-२०२६) ३६
४.१.११ डा. सत्यराज थपलिया (सं.२००४) ३७
४.१.१२ जितेन्द्र महत अभिलाषी (सं.२००७) ३८
४.१.१३ गोर्खे साँइलो (सं २००८) ३८

४.१.१४ शङ्करप्रसाद थपलिया (सं. २००८) ४०
४.१.१५ भरतजङ्ग उप्रेती (सं.२०१३) ४०
४.१.१६ श्रीहरि फुयाँल (सं.२०१५) ४४
४.१.१७ ध्रुव घिमिरे (सं.२०१६) ४३
४.१.१८ डा. राजेन्द्रप्रसाद अधिकारी (सं.२०१८) ४४
४.१.१९ लक्ष्मणराज सिटौला (सं.२०२३) ४५
४.१.२० श्याम रिमाल (सं.२०२३) ४६
४.१.२१ आर. एम. डङ्गोल (सं.२०२६) ४६
४.१.२२ धर्तिचन्द्र यात्री (सं.२०२६) ४७
४.१.२३ निधेश्वर रिमाल ४७
४.१.२४ वैरागी जेठा (२०२७) ४८
४.१.२५ प्रेम सिलवाल (सं.२०२८) ४९
४.१.२६ नवराज लामिछाने (सं.२०२८) ४९
४.१.२७ शिवसुन्दर पुडासैनी (सं.२०२९) ५०
४.१.२८ नवराज भट्ट (सं.२०३०) ५०
४.१.२९ दीपक लोहनी (सं.२०३०) ५०
४.१.३० शालिकराम पौडेल (सं.२०३१) ५१
४.१.३१ श्रीराम श्रेष्ठ (सं.३०३१) ५१
४.१.३२ मणि लोहनी (सं.२०३२) ५२
४.१.३३ एम्बी गुरुवाचार्य 'मानव गुरु' (सं.२०३४) ५३
४.१.३४ आइतसिंह तामाङ 'पागल' (सं.२०३५) ५३
४.१.३५ प्रकाश सिलावाल (सं.२०३६) ५४
४.१.३६ प्रभाती किरण (सं.२०३६) ५५
४.१.३७ क्षितिज थापामगर (सं.२०३७) ५५
४.१.३८ कपिलदेव खनाल (सं.२०४१) ५६
४.१.३९ रामप्रसाद डोटेल 'बालक' (सं.२०४१ ५७
४.१.४० रेनुका भट्ट (सं.२०४२) ५७
४.१.४१ जयराम खनाल (सं.२०४२) ५७
४.१.४२ कृष्ण कुसुम (सं.२०४२) ५८
४.१.४३ सुशिलाकुमारी तामाङ 'बैज्ञानी' (सं.२०४३) ५८

४.१.४४ रवि प्याकुरेल 'अन्जान' (सं.२०४३) ५९
४.१.४५ पुरुषोत्तम वाग्ले (सं.२०४४) ५९
४.१.४६ श्यामसुन्दर नेपाली 'पृथक' (सं.२०४५) ६०
४.१.४७ प्रलोगप्रेमी अधिकारी 'निर्दोष सराजन' (सं.२०४८) ६०
४.१.४८ उदेश पाण्डे (सं.२०५१) ६०
४.१.४९ सन्देश पाण्डे (सं.२०५३) ६१
४.२ नुवाकोट जिल्लाबाट प्रकाशित पत्रपत्रिकाहरूको स्थिति ६१
४.३ नुवाकोट जिल्लाको साहित्यमा योगदान पुऱ्याउने सङ्घसंस्थाहरू ६७
४.४ निष्कर्ष ६९
परिच्छेद पाँच : उपसंहार **७०-७२**
सन्दर्भसामग्रीसूची **७३-७६**
परिशिष्ट

सङ्क्षेपीकृत सूची

उ.मा.वि.	उच्च माध्यमिक विद्यालय
एमाले	एकीकृत मार्क्सवादी लेलिनवादी
का.म.न.पा.	काठमाडौं महानगरपालिका
कि.मि.	किलोमिटर
गा.वि.स.	गाउँ विकास समिति
त्रि.वि.	त्रिभुवन विश्वविद्यालय
नेकपा	नेपाल कम्युनिष्ट पार्टी
नेमकिपा	नेपाल मजदुर किसान पार्टी
पृ.	पृष्ठ
पू.	पूर्णाङ्क
मा.वि.	माध्यमिक विद्यालय
मी.मी.	मिली मिटर
रा.स.स.	राष्ट्रिय समाचार समिति
वि.सं./सं.	विक्रम संवत्
सन्	ईस्वी संवत्
से.	सेन्टिग्रेड